

daššice ili kiščići za namatanje konca te lopari u Dalmaciji, a drvene čaše, zrcala, britvenice, škrinje od tesanih dasaka (s urezanim crtama) u Slavoniji. Od motiva su značajne zubre (cikcak-cрте) i krugovi, napose sa šestokrakom rozetom. Plastično rezbareni životinjski i ljudski likovi pojavljuju se na vratovima dinarskih gusala, a izražajno su oblikovane zoomorfne i antropomorfne međimurske pokladne maske.

Lončarstvo. U jadranskome i dinarskome području rade se zemljane posude na ručnome lončarskome kolu. Ponajviše su neostakljene (neke ocrnjene kaljenjem). Ukrašene su valovitim i ravnim urezima te utiscima prsta na zemljanu obruč. Uobičajeni oblici su poklopci za pečenje (pekve, čripnje), zemljani kotlići (lopiže, bakrač), lonci i padele s okruglim uskama, katkada na tri nožice, te velike žare opasane s nekoliko zemljanih obruča. Najpoznatiji su lokaliteti: Rakalj u Istri, Veli Iž na zadarskome otočju, Kaluđerovac u Lici, Potravlje kraj Sinja. U panonskoj zoni oblikuju se posude na nožnome kolu, glatke su, neostakljene ili djelomice ostakljene iznutra ili izvana, katkada i potpuno ostakljene izvana u žutoj, smeđoj i zelenoj, rjeđe u crvenkastoj ili crnoj boji. Motivi mogu biti izvedeni bijelom zemljom ili drugom bojom na površini posude, i to kao ravne ili valovite pruge, rozete, kompozicije točki i crtica, cvjetne kitice te šahovsko polje. Posebnu vrstu čini glatka grafitno-crna keramika (izrađuju je mohački Šokci). Osnovni su oblici čupovi visoka vrata, pehari s izljevom i ručkom, štupe i koršovi s uskim visokim vratom i ručkom, jednostruke i dvostruke posude za nošenje jela, velike trbušaste posude s poklopcem te s jednom ili dvjema ručkama, zvonolike pokljuje za pečenje s obručima i ručkom na vrhu, zdjele i razni oblici za pečenje kolača i peradi, svijećnjaci te male svirale u obliku životinja. Lončarski su obrtnici djelovali i u gradovima. U S Hrvatskoj ističu se tradicionalna lončarska središta: Jerovec u Hrvatskome zagorju, Petrinja, Ivanić Grad, Dubica, Cernik, Feričanci, Novo Selo, Golo Brdo.

Kožuharstvo je obrtnički rad razvijen pretežno u panonskome području. Razne vrste bijelih i smeđih kožuha ukrašene su kožnim aplikacijama (krugovima, cvjetovima, rozetama), kružnim bobicama, porubima, ogledalcima, a ponekad i vezom. Na zapadu je bilo i obojenih kožuha.

Kožarstvo. Opanci, čizme, pojasi i torbe ukrašavani su prošivanjem, ponekad i kožnatim vrpčama, a u dinarskome se području u kožu ukucavaju metalna zrnca i kružići.

Nakit u panonskome području čine pretežno različito oblikovani nizovi koralja, sedefa, zrna od bijeloga, crnoga, modroga i od zrcalnoga stakla, srebrni taliri i dukati; na SI su uobičajene i srebrne filigranske naušnice. — U dinarskome se području izrađuje nakit od srebrnih legura. Od muškoga se nakita ističu toke, ploče i alke na prsima, od ženskoga kintjaci i ogrlice s privjescima od srebrnoga lima ili novca (derdan), kopče i ukrasne igle velikih glava (špijude) s privjescima, lijevane pločice (majite), okovani taliri te kauri školjke. — U jadranskome je području nakit pretežno od zlata, dijelom filigranski: ploča pod vratom, igle (u oglavlju), ogrlice od niza kuglica (peružini), lanac (ili niz sedefa) s križem odn. nožem, medalje, prstenje, srebrne kopče za pojas i za pod vrat te nizovi koralja.

Šaranje tikvica uobičajeno je u Slavoniji. Najčešći su geometrijski motivi, napose šestokraka rozeta, biljne vriježe, hrastovo lišće i žir, životinjski likovi, katkada i prizori iz pučkoga života.

Bojenje jaja se izvodi tehnikom batika u crvenoj, žutoj, smeđoj, plavoj, crnoj pa i ljubičastoj boji; u dinarskome području i u Konavlima jaja su bojena u jednoj boji (crvenosmeđe, crno), a u Slavoniji i Podravini i u više boja.

Oblikovanje tijesta, osobito obrednih peciva i licitarskih proizvoda izvođa se ornamentalnim i raznim figuralnim likovima.

Pletiva od klasja u obliku vijenaca, kruna, spiralnih visećih »luster«¹, uobičajena su u Slavoniji i Baranji.

LIT.: J. Belović-Bernardzikowska, Hrvatski narodni vezovi, Osijek 1906. — N. Bruck-Auffenberg, Dalmatien und seine Volkskunst, Wien 1911. — A. Matasović, Slavonske graničarske tikvice, Zagreb 1922. — M. Kus-Nikolajev, Hrvatski seljački barok, Etnolog (Ljubljana), 1929. — Isti, Ekspresionizam u seljačkoj umjetnosti, Zagreb 1929. — V. Tkalić, Seljačko čilimarstvo u Jugoslaviji, Zagreb 1929. — A. Matasović, Seljačko rezbarstvo u slavonskoj Posavini, Zagreb 1933. — Zbirka hrvatskih narodnih ornamenata, I—VI, Zagreb 1941. — Lj. Babić, Boja i sklad, Zagreb 1943. — M. Kus-Nikolajev, O kožusima hrvatskih seljaka, Zagreb 1944. — M. Gavazzi, Hrvatska narodna umjetnost, Zagreb 1944. — A. Pleše, Hrvatski narodni ornamenat, Zagreb 1944. — M. Gušić, Tumač izložene građe, Zagreb 1955. — J. Radauš-Ribarić i B. Szeneci, Vezak vezla, Zagreb 1973. — J. Radauš-Ribarić, Narodne nošnje Hrvatske, Zagreb 1975. — V. Domaćinović, Škrinje od tesanih dasaka u Jugoslaviji, Vinkovci 1977.

J. R. R.

NARODNA UMJETNOST, časopis za istraživanje folklor; izlazi kao godišnjak u Zagrebu od 1962. Uz širu etnološku tematiku donosi priloge s

NARODNO GRADITELJSTVO, balatura na Molatu

područja narodne likovne umjetnosti. Dosadašnji urednici: Zoran Palčok, Maja Bošković-Stulli, Dunja Rihtman-Augustin i Zorica Rajković.

NARODNO GRADITELJSTVO, naziv za građevine koje se, izvan utjecaja urbanih činilaca, podižu za potrebe stanovanja i gospodarske djelatnosti pretežno seoskoga stanovništva. Postanak i razvitak narodnoga graditeljstva određen je različitim činiocima među kojima su najvažniji: raspoloživi građevni materijal, klimatski uvjeti, stupanj organizacije i razvijenosti gospodarskoga života te različiti kulturni, etnički i vjerski utjecaji. Narodna se arhitektura najčešće svrstava po građi u kamenu, drvenu i kombiniranu (*pletenu*) arhitekturu. Kamena arhitektura raširena je u primorskome, odn. širem krškom području; najtipičniji je njezin predstavnik tzv. jadranska kuća, jednostavnih oblika, s karakterističnim vanjskim stubištem (*balatura*), krovom na dvije vode i pokrovom od kamenih ploča ili poluobloga crijeva. Drvena arhitektura razvijena je u brdskim i šumovitim krajevima; prevladava tip građevina izvedenih od tesanih greda (*planki*). Ta arhitektura mahom pokazuje veću raznovrsnost oblika (krovovi na dvije ili četiri vode) uz čestu primjenu dekorativnih elemenata (na fasadama, vratima i prozorima); pokrov kuća je od drvenih daššica (*šindra*), slame ili od jednostavnoga crijeva. Razvijenijemu tipu pripadaju građevine zidane ukriženim drvenim gredama koje su ispunjene nabijenom zemljom ili opekom (*na kanate*, *bondruk*); krov je uglavnom od crijeva i ćeramide. Osim kuća, pučkomu graditeljstvu pripadaju razne građevine namijenjene gospodarskomu životu (ambari, staje, peći, mlinovi, bunje) i objekti sakralne namjene (crkve brvnare, groblja). Tradicijsko graditeljstvo održalo se do poč. XX. st., a u nekim krajevima i nakon toga. Prodorom urbanizacije i utjecajem civilizacijskih činilaca naglo se mijenja izgled

KUĆE U PRAKONJI KRAJ SVETOGA VINČENTA U ISTRI

